

RUSYA'NIN GÜNEY KAFKAS DIŞ POLİTİKASI: DAĞLIK KARABAĞ VE HAZAR DENİZİ

*Dr. Süreyya YİĞİT

**Gökhan GÜLBİTEN

Özet

Sovyetler Birliği'nin küllerinden doğan Rusya Federasyonu, Başkan Putin'in yönetiminde otoritesini artırmaya çalıştı. SSCB'nin tarihi topraklarını "yakın çevre" olarak belirleyen bir dış politika benimseyen Moskova, Kafkasya'ya artan bir dikkat sergiledi. Bu alandaki ulusal menfaatlerini Dağlık Karabağ ve Hazar Denizi üzerinde sürdürdü. Bu makale, Güney Kafkasya'ya yönelik Rus dış politikasının analizini sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rus Dış Politikası, Enerji, Kafkasya, Hazar Denizi, Dağlık Karabağ

Abstract

The Russian Federation which emerged from the ashes of the Soviet Union has tried to assert its authority under President Putin. Adopting a foreign policy which locates the historic territories of the USSR as the 'near abroad', Moscow has paid increasing attention to the Caucasus. In this realm it has pursued its national interests over Nagorno-Karabakh and the Caspian Sea. This article provides an analysis of Russian foreign policy towards the South Caucasus.

Keywords: Russian Foreign Policy, Energy, Caucasus, Caspian Sea, Nagorno-Karabakh

* Ankara Politikalar Merkezi, Orta Asya Danışmanı.

** Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Programı Yüksek Lisans Öğrencisi.

Giriş

Soğuk Savaşın sona ermesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yıkılması ile mümkün olmuştur. Bu yeni dönemde birliğin en büyük devleti olan Rusya Federasyonu (RF), ilk yıllarında ciddi ekonomik ve politik sorunlarla mücadele ederken Kafkaslarda iç savaş tehdidiyle karşı karşıya kalmış, ancak Vladimir Putin'in 2000 yılında Cumhurbaşkanlığı görevine getirilmesi sonrasında gerçekleştirdiği ekonomik ve politik reformlar sayesinde bölgesinde siyasi nüfuzunu artırabilmiştir.¹

SSCB'nin dağılması sonrasındaki Kafkasya, devletlerin mevcut sınırlarıyla Kuzey ve Güney Kafkasya olarak ikiye ayrılmıştır. Kuzeyi RF'nun bir kısmını, güneyi ise bağımsız üç devlet olan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ı kapsamaktadır. Konum itibarıyla bu bölge Moskova'dan bakıldığında Kafkas dağlarının arkasında kalmakta ve "Kafkas-ötesi" anlamına gelen "Transkafkasya" olarak adlandırılmaktadır.²

2

Vladimir Putin'in Cumhurbaşkanlığı dönemi ve sonrasında Rusya'nın Yakın Çevresi olarak kabul ettiği Orta Asya ve Güney Kafkasya bölgelerine yönelik politikaları, geçmiş iktidarlara kıyasla daha gerçekçi olarak nitelendirilmektedir.³ Bu dönemdeki Rusya'nın dış politika doktrinlerinde; eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin RF liderliğinde birleşmelerini ve bu coğrafyada diğer güçlerin faaliyetlerinin kısıtlanmasını esas alan politikaların yürütülmesi hedeflenmektedir. Bu hedefler, Putin'in Avrasya Birliği projesini öneren politikaları ve Ağustos 2008'teki Rusya-Gürcistan savaşı sonrasında bölge devletleriyle olan ilişkileri paralelinde yorumlandığında, Rusya'nın yeniden Güney Kafkasya'da etkisini artırma eğiliminde olduğunu bize göstermektedir.⁴ Bölge uğruna verilen bu jeopolitik savaş, Yeni Büyük Oyun (New Great Game) olarak ifade

¹ Sutela, P. (2013). The political economy of Putin's Russia. Routledge.

² Kopeček, V. (2010). Russian geopolitical perceptions and imaginations of the South Caucasus. *Beyond Globalisation: Exploring the Limits of Globalisation in the Regional Context*, 99-105.

³ Freire, M., & Kanet, R. (Eds.). (2012). *Russia and its near neighbours*. Springer.

⁴ Kakachia, K. K. (2011). Challenges to the South Caucasus regional security aftermath of Russian-Georgian conflict: Hegemonic stability or new partnership?. *Journal of Eurasian Studies*, 2(1), 15-20.

edilmekte olup, Rusya’nın yeniden süper güç olmasını sağlayacak niteliktedir.⁵ Bu durum Moskova’nın son dönemdeki saldırgan politikalarının nedenlerini de kolayca açıklamaktadır. Rusya’nın belki de ‘yumuşak karın’ olarak adlandırabileceğimiz ‘Yakın Çevre’ye dâhil olarak benimsediği güney bölgesi, Dağlık Karadağ ve Hazar Denizini incelemek faydalı olacaktır.

1. Dağlık Karabağ Sorunu

Dağlık Karabağ bölgesi, Güney Kafkasya’da karada yer alan yaklaşık 4.400 kilometre karelik büyük bir araziye kapsamaktadır.⁶ Bölge çoğunlukla dağlık ve ormanlıktır. Soğuk savaşın sonrasında Kafkasya bölgesinin doğal, coğrafi, ekonomik ve jeopolitik durumu ve verimli, zengin ekonomik ve kültürel işbirliği potansiyeli bölgeye stratejik boyut kazandırdı. 1990’larda farklı sosyoekonomik, kültürel ve politik alanlarda küreselleşme süreci, bölgede ve dünyada karşılıklı bağımlılıkların arttığını ve nüfuzunun arttığını belirtti.⁷

Bu nedenle, Dağlık Karabağ sorununu diplomatik olarak çözmeye yönelik girişimler, daha ziyade bölgenin geleceğini dönüştürmeye ve Kafkasya bölgesinin kriz geçiren bir bölgeye dönüşmesini engellemeye ve nihayet, istikrarlı ve güvenli bir alan yaratma olmuştur.

Bölgenin tarihine bakacak olursak Çarlık istatistik yetkilileri tarafından 1810’da yapılan, Dağlık Karabağ’da yaşayan toplam 12.000 aileden oluşan bir nüfus sayımına göre - Karabağ bölgesi, sırasıyla 9.500 ve 2.500’ü Azeri ve Ermeni halkı idi.⁸ Başka istatistiklere göre 1823’te yapılan bu bölgede Ermenilerden daha fazla Azeri halkı

⁵ Stegen, K. S., & Kuszniir, J. (2015). Outcomes and strategies in the ‘New Great Game’: China and the Caspian States emerge as winners. *Journal of Eurasian Studies*, 6(2), 91-106.

⁶ Huseynov, T. (2010). Mountainous Karabakh: New paradigms for peace and development in the 21st century. *International Negotiation*, 15(1), 7-31.

⁷ Ghavam, S. A.- A. (2011). *Globalization and the Third World* (6th ed.). Tehran: Publications of the Ministry of Foreign Affairs.

⁸ Isgenderli, A. (2011). *Realities of Azerbaijan 1917–1920*. Xlibris Corporation.

yaşıyordu.⁹ Ancak 1823'te Ermeniler Çar Politikalarına göre bu bölgeye göç etti.¹⁰ Ruslar, Ermenileri en sadık etnik köken olarak nitelendirip onlara yönetim alanında yer verdiler. Böylece, bölgeye daha fazla Ermeni yerleşik oldu ve bu bölgedeki nüfus Ermeniler lehine değişti.¹¹

Ermenilerin çoğunlukta olduğu bir bölge olan ve Azerbaycan toprakları içinde yer alan Dağlık Karabağ merkezli sorun, 1980'lerin sonuna doğru yeniden belirmiştir. 20 Şubat 1988'de Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi Sovyeti, Azerbaycan'dan ayrılarak Ermenistan'a bağlanma talebini Azerbaycan, Ermenistan ve SSCB'ne bildirmiş ve Azerbaycan'ın bu talebi reddetmesiyle ülkede protesto gösterileri ve şiddet olayları gelişmiştir.¹² SSCB Yüksek Sovyeti de 23 Mart 1988'de Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'dan ayrılma isteğini reddetmiş ve sorun bu noktadan itibaren Ermenistan Yüksek Sovyeti'nin 15 Haziran 1988'deki Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması yönünde aldığı karar ile tırmanma eğilimi sergilemiştir.¹³ 1989'un ortalarına kadar, Ermeni Ulusal Hareketi (EUH) ve Azerbaycan Halk Cephesi'nin (AHC) oluşmuş ve Ermenistan Parlamentosu'nun Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'la birleştiğini 1 Aralık 1989'da ilan etmesiyle kriz yeni bir boyut kazanmıştır.¹⁴ Azeriler ve Ermeniler arasındaki çatışmalar, 1990'a kadar devam etmiş ve SSCB Yüksek Sovyeti Azerbaycan'daki denetimini kaybetmemek adına 20 Ocak'ta birliklerini Bakü'ye göndermiştir.¹⁵ Bu müdahale sonrasında sorun, 3 Eylül 1991'deki "Dağlık Karabağ Cumhuriyeti"nin ilanı ile farklı boyut kazanarak devam etmiştir. Azerbaycan Yüksek Sovyeti 26 Kasım'da Dağlık Karabağ'ın özerklik statüsüne son vermiş ve

⁹ Hasanov, A. (2015). Stages of ethnic cleansing and genocide against the azerbaijanis. *Наука и Мир*, 2(9), 115-121.

¹⁰ Baguirov, A. (2012). Nagorno-Karabakh: Competing Legal, Historic and Economic Claims in Political, Academic and Media Discourses. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 32(2), 139-175.

¹¹ Bayat, E. (2011). Foreign Policy of Russia and Turkey on Nagorno – Karabakh Conflict. Tehran, "Andisheh No" Publication.

¹² Rasizade, A. (2011). Azerbaijan's prospects in Nagorno-Karabakh with the end of oil boom. *Iran and the Caucasus*, 15(1-2), 299-317.

¹³ Pokalova, E. (2015). Conflict Resolution in Frozen Conflicts: Timing in Nagorno-Karabakh. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 17(1), 68-85.

¹⁴ Toal, G., & O'Loughlin, J. (2013). Land for peace in Nagorny Karabakh? Political geographies and public attitudes inside a contested de facto state. *Territory, Politics, Governance*, 1(2), 158-182.

¹⁵ Rasizade, A. (2011). Azerbaijan's prospects in Nagorno-Karabakh. *Mediterranean Quarterly*, 22(3), 72-94.

Ermenilerin buna yanıtı 10 Aralık’ta düzenlediği referandumla “Dağlık Karabağ Cumhuriyeti”nde bağımsızlığının ilanı olmuştur.¹⁶

Rus çıkarları ile Azerbaycan politikaları Ebülfez Elçibey Dönemi’nde (1992–1993) çatışma eğiliminde olmuştur. Buna ilaveten mücadele yılları içerisinde Azerbaycan tarafından Rusya’ya karşı gelişen güvensizlik ve sorunda Rusya’nın Ermenistan tarafında yer alması, Rusya Federasyonu’nu ciddi olarak rahatsız eden politikalara imza atılmasına neden olmuştur.¹⁷ Önemli olanları kısaca şunlardır:

- Azerbaycan tarafından Hazar Denizi’ndeki enerji rezervlerinin kullanımı için yabancı petrol şirketleriyle görüşülmesi ve İngiltere’nin BP şirketinin liderliğinde bir şirketler birliği kurulması ve bu oluşuma Rusya’nın dâhil edilmeyerek pay verilmemesi;
- BDT’ye katılımın hususunun kabul edilmemesi;
- Rus üslerin kapatılması ve askeri birliklerin ülkeyi terk etmesi.

Rusya’ya karşı uygulanan bu yaptırımlara Rus dış politikasında “Yakın Çevre Doktrini”nin egemen olmaya başlaması eklenince ilişkiler iyice kötüye gitmiştir. Özellikle Rusya’nın Yakın Çevre Doktrini’ni hayata geçirmesi ile birlikte geleneksel etkinliğinden kurtulma ve eşit ilişkiler kurma amacındaki Azerbaycan’a etkili bir baskı ortamı yaratılmıştır. Müteakiben Elçibey’in Batılı şirketlerle petrol anlaşması yapacağı İngiltere ziyareti öncesinde Rus destekli bir darbeyle AHC iktidarı

¹⁶ Rasizade, A. (2011). Azerbaijan's prospects in Nagorno-Karabakh with the end of oil boom. Iran and the Caucasus, 15(1-2), 299-317.

¹⁷ Abilov, S., & Isayev, I. (2015). Azerbaijan-Russian Relations: Azerbaijan's Pursuit Of Successful Balanced Foreign Policy/Azerbaycan-Rusya İlişkileri: Azerbaycan'ın Başarılı Denge Politikası Arayışı. Orta Asya Ve Kafkasya Arastirmalari, 9(19), 113.

düşürülmüş ve darbeci Albay Huseyinov'un petrol anlaşmasının Rusya'yla yapılması gerektiğini söylemesiyle sorun farklı bir boyut kazanmıştır.¹⁸

1992'nin ilk zamanlarında sorun bir savaşa dönüşmüş ve Dağlık Karabağ ve çevresindeki geniş bir alanın Ermenilerce işgaliyle topraklarının %20'si işgal edilmiş Azerbaycan'da 1 milyona yakın Azeri göçmen oluşmuştur.¹⁹ 1994'te Moskova'da imzalanan ateşkes ve yapılan birçok diplomatik girişimlere rağmen hâlâ devam eden Dağlık Karabağ sorunu, Azerbaycan'ın iç ve dış politikasını her zaman derinden etkilemektedir. Azerbaycan'ın cephede kaybetmesinin ardından istifa eden Ayaz Müttelibov'un yerine 7 Haziran 1992'de devlet başkanlığına AHC lideri Ebülfez Elçibey getirilmiştir. Ancak cephedeki yenilgilerin devam etmesi ve izlenen Türkiye yanlısı, RF ve İran karşıtı dış politika, Elçibey yönetiminin de kısa süreli olmasını sağlamıştır. Özellikle Elçibey'in BDT anlaşmasını onaylamayacağını ve "beş yıl içinde Azerbaycan'ın birleşeceği"ni söylemesi, RF'nin ve ülkesinde Azeri nüfusa sahip İran'ın tepkisini çekmiştir.²⁰ Rusya Azerbaycan'ın Elçibey başkanlığında izlediği dış politikadan rahatsız olmuş ve Dağlık Karabağ sorununda Ermenilere destek vermiştir. Doğal olarak Kremlin'in bu seçimi, Ermenilerin askeri alandaki zaferlerinde etkili olmuştur. Elçibey'in de bir darbeye devrilmesinin ardından devlet başkanı olarak başa gelen Haydar Aliyev ise - 03 Ekim 1993'te yapılan seçimlerde %99'luk oy oranıyla Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Devlet Başkanı seçilmiştir - bölgede dengeleri gözetken bir dış politika izlemiş ve Rus üslerine karşı çıkma politikasına da devam etmiştir. BDT üyeliğinin onaylanmasıyla Rusya'nın bu kez Ermenistan'a baskı yapması sağlanmış ve Moskova'nın aracılığıyla taraflar arasında 1994'te ateşkes imzalanmasını sağlamıştır.²¹ Rusya, menfaatine ve şartlara bağlı olarak taraflarla ilişkilerinde denge politikasını gözetmiş ve Dağlık Karabağ sorununu Azerbaycan ile Ermenistan'a karşı bir baskı unsuru olarak kullanmıştır.

¹⁸ Rasizade, A. (2011). Azerbaijan's prospects in Nagorno-Karabakh with the end of oil boom. Iran and the Caucasus, 15(1-2), 299-317.

¹⁹ Paul, A. (2010). Nagorno-Karabakh—A ticking time bomb. European Policy Centre, 1-3.

²⁰ Goltz, T. (2015). Azerbaijan Diary: A Rogue Reporter's Adventures in an Oil-Rich, War-Torn, Post-Soviet Republic. Routledge.

²¹ Caspersen, N. (2012). Regimes and peace processes: Democratic (non) development in Armenia and Azerbaijan and its impact on the Nagorno-Karabakh conflict. Communist and Post-Communist Studies, 45(1), 131-139.

Rus dış politikasına yakın çizgide seyreden Aliyev, beklentileri hayata bulmadığı için daha dengeli dış politikaya dönmüştür. Bu bağlamda Aliyev iktidarı, devleti ilgilendiren pek çok stratejik kararda gelişen Rus baskısını enerji kartlarını kullanarak ödül-ceza taktiği ile karşılamaya çalışmış ve Batılı ülkelerin desteğini alarak bu baskıyı azaltma çabasına gitmiştir. Doğal olarak ABD ve Batı dünyasıyla gelişen ilişkiler, Rusya’yla olan ilişkilere de yön vermiştir. 1993’ten sonra Yakın Çevre Doktrini’ni uygulayan Rusya ise bölgeye müdahalenin dozunu gün geçtikçe artırma yoluna gitmiştir.²²

1994’teki Ateşkes sonrasında Rusya, bölgede Çeçen savaşının başlamış olması ve Güney Kafkasya’daki düzenin tekrar sağlanması adına Ermenistan yanlısı tutumunda değişikliğe gitmiştir. Bu değişiklikte Dışişleri Bakanlığına getirilen Yevgeniy Primakov’un ve Rusya’daki enerji lobisinin etkin rol oynadığı düşünülmektedir.²³ Bilahare Lukoil’in, Azerbaycan Uluslararası İşletme Şirketi’ne (AIOC) % 10’luk payla katılması esnasındaki enerji çıkarları, Kremlin’in Karabağ sorununda “Azerbaycan’a yakın bir çözüm” konusunda tutum sergilemesinde etkili olmuştur.²⁴ Rusya bu bağlamda 2 Aralık 1996-AGİT Lizbon Zirvesi’nde, Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünün korunmasına ilişkin kararı desteklemiş, ancak Azerbaycan’ın ana ihraç boru hattı seçiminde Bakü-Tiflis-Ceyhan’ı (BTC) tercihi ile AGİT-Minsk Grubu çerçevesindeki çözüm diyalogu aşamasında Azerbaycan ve Dağlık Karabağ’ı kapsayan bir çeşit ortak devlet oluşturulmasını teklif etmiştir.²⁵ Azerbaycan ise bu teklifi Lizbon kararlarıyla çeliştiği sebebiyle reddetmiştir. Görüldüğü üzere Rusya, uluslararası aktörlerin Güney Kafkasya’daki etkilerini önlemeyi hedeflemiş ve bunu sağlama adına bölge ülkelerinin BDT’ye üyeliğine büyük önem vermiştir. 1990’ların

²² Kopeček, V. (2010). Russian geopolitical perceptions and imaginations of the South Caucasus. *Beyond Globalisation: Exploring the Limits of Globalisation in the Regional Context*, 99-105.

²³ Yiğit, S. (2015). ‘Primakov: Proponent of Multipolarity’, <http://www.turkishweekly.net/2015/07/02/op-ed/primakov-proponent-of-multipolarity/>

²⁴ Kaynak, E., & Nasirova, Z. (2005). The transition period of cis economies: Oil-based economic development strategy of azerbaijan. *Journal of East-West Business*, 10(3), 31-51.

²⁵ Hakala, T. (1998). The OSCE Minsk Process: A balance after five years. *Helsinki Monitor*, 9, 5.

ikinci yarısı aynı zamanda ABD'nin eski SSCB coğrafyasını kendi yaşamsal çıkar alanı olarak tanımlamaya başladığı bir dönem olmuştur.²⁶ Bölgesel çatışmaların Rusya etkinliğinin sürmesindeki önemli katkısını bilen ABD, doğal olarak barış süreçleriyle de yakından ilgilenmiştir. Rusya, ABD'nin hem bölgeye hem de Azerbaycan enerji kaynaklarına olan ilgisine cevaben; Ermenistan ile iyi ilişkiler içine girerek 1997'de Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması'nı imzalamış ve BDT içinde birliği sağlayarak bu örgütü daha etkin hale getirmeye çalışmıştır.²⁷

1994'ten sonraki süreçte Azerbaycan-Rusya ilişkilerinde; Karabağ, petrol, Hazar'ın statüsü ve Çeçenistan gibi konular sebebiyle bazı etkileşimler yaşanmış olsa da 1998 yılından itibaren Rusya ile ilişkiler ekonomik ve sosyal alanda tam hızla ama eşit iki devlet hukuku boyutuyla yürütülmüştür. Aliyev'in politikaları sonuç vermiş ve Rusya artık Azerbaycan'a yönelik "arka bahçemiz" anlayışından vazgeçerek "eşit hukuklu iki devlet" anlayışına geçiş yapmıştır.²⁸ Rusya'da Putin'in iktidara gelişiyle Azerbaycan-Rusya ilişkileri için yeni bir döneme girmiş ve ilişkiler daha rasyonel ve pragmatik bir çizgide gitmeye başlamıştır.

8

2003'ten günümüze kadar devam eden İlham Aliyev Dönemi'ndeki Azerbaycan dış politikasında; komşu ülkelerle(Gürcistan, Türkiye, Rusya ve İran) karşılıklı anlaşma ve işbirliği esas alınarak Batı ve NATO ülkeleriyle yakın işbirliğinde kalınmaya çalışılmıştır.²⁹ Ayrıca diplomasi trafiğinde klasik aktörlerinin yanına son dönemde İslam ülkeleri ile Çin, Japonya ve Güney Kore gibi Uzak Doğu ülkeleri de dâhil edilmiştir. İlham Aliyev'in de dış politik denge hususuna verdiği önem boşa değildir. Çünkü Azerbaycan dış politikası uluslararası sistemdeki farklı aktörlerin etkisi altında oluşturulmaya çalışılmaktadır.³⁰ Bu dönemdeki Batı ile ilişkiler yolunda giderken, Rusya ile ilişkiler çalkantılı seyretmiş, Azerbaycan'ın Batıyı hedefleyen dış

²⁶ Croissant, M. P. (1997). US interests in the Caspian Sea Basin. *Comparative Strategy*, 16(4), 353-367.

²⁷ Novikova, G. (2000). Armenia and the Middle East. *Middle East*, 4(4), 61.

²⁸ Blagov, S. (2007). Russia moves to repair ties with Azerbaijan. *Eurasia Insight*, 4.

²⁹ Comal, G. (2013). Aliyev Father and Son, Different Looks at the Conflict. *Osservatorio Balcani e Caucaso*.

³⁰ Idan, A., & Shaffer, B. (2011). The foreign policies of Post-Soviet landlocked states. *Post-Soviet Affairs*, 27(3), 241-268.

politikası ve NATO ile ilişkileri ve bunun yanında Orta Asya’da yaşanan gelişmeler Rusya’da kaygı uyandırmıştır.

Karabağ konusunda şu anda herhangi bir olumlu gelişme yoktur ve her ne olursa olsun Rusya ve Batı dünyası, Ermenileri desteklemeye devam etmektedir. Çünkü Ermenistan Asya’ya açılan kaledir. Rusya, Ermenistan’a silah desteğini sağlamış ve onlar da fırsat bulup işgal etmiştir. Ancak işgalden 20 yıl sonra gelinen noktada Azerbaycan’ın askeri bütçesi Ermenistan’ın devlet bütçesinden fazla hale gelmiştir.³¹

Hâlihazırdaki gerçek ise Azerbaycan topraklarının %20’si işgal edilmiş ve esasında Karabağ dışında 7 büyük bölge de işgal altındadır ve 1 milyon insan göçmen durumunda evlerinden uzakta yaşam mücadelesi vermektedir. Guluzade’ye göre, “Azerbaycan halkını esir almış problemin köküne göz atılırsa, Azerbaycan Türklerinin dünya hükümranlılığı konusunda Rus milli ideolojisinin kurbanları, Ermenilerin ise bu hükümranlılığı gerçekleştirme araçlarından biri olduğu görülebilir” diye belirtmektedir.³²

Bu bağlamda Rusya’nın politik çizgisi; Azerbaycan’da huzursuzluğun yerleşmesine, eski nüfuzunun burada tekrar kazanılmasına ve gelecekte Azerbaycan’ın tekrardan Rusya’nın kolonisi olmasına yönelik ve bu maksatla da Ermenistan’ı destekler niteliktedir.³³ Azerbaycan Rusya’nın öncelikli hedefidir ki onun itaat etmesi, Türk Dünyası’nın kapısının Türkiye’ye kapanmasına vesile olacak, böylece Rusya’nın Türk Dünyası’ndaki etkisi eski günlerdeki gibi artacaktır. Bu noktadan bakıldığında bağımsız Azerbaycan hem politik, manevi hem de zengin enerji kaynakları açısından Türk Dünyasına açılan bir kapı ve Batı’nın girişi için de bir koridor görevi

³¹ Rasizade, A. (2011). Azerbaijan’s prospects in Nagorno-Karabakh. *Mediterranean Quarterly*, 22(3), 72-94.

³² Şihaliyev, Emin; (2011), “*Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermenistan-Azerbaycan Çatışması*”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1), 139-160, 2011.

³³ Nalbandov, R. (2010). Living with Security Dilemmas: Triggers of Ethnic Conflicts The Case of Georgia. *Transience Journal*, 1(1), 4-62.

üstlenmektedir. Bu nedenle olası bağımlı bir Azerbaycan, Türk Dünyası ile ilişkilerin sonlanmasına olanak sağlarken, diğer yandan Rusya ile yeniden birleşilmesi adına yapılacak siyasi baskıcı ortam için uygun zemin hazırlayacaktır.

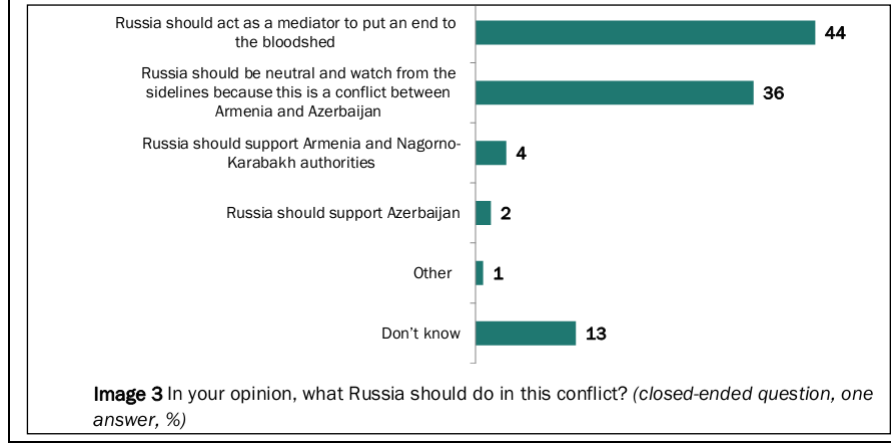
Dugin'e göre Rusya için Ermenistan ve Ermenilerin önemi onların Rusya ile jeopolitik bağlantılarını çok canlı idrak eden Hıristiyan bir halk olmasıdır. Türkiye'den Azerbaycan'a ve Orta Asya'ya giden yolun Ermenistan ve Karabağ'dan geçmesi nedeniyle Ermeniler son derece stratejik önemdeki topraklarda bulunmaktadır. Erivan Türkiye'yi kıta içi mekânlardan koparan önemli bir stratejik halka haline gelmiştir.³⁴

Rusya Kamuoyu Araştırma Merkezi'nin (Russia Public Opinion Research Center-VCIOM) 2016 yılında Rusya'da yaptığı araştırmanın verilerine göre "Rusya'nın Dağlık Karabağ sorunundaki yaklaşımı ne olmalıdır?" sorusuna verilen cevaplarda %44'lük kesimin Rusya'nın arabulucu rolünü üstlenmesi gerektiğini savunurken, %36'lık azımsanmayacak bir diğer kesimin de tarafsız kalarak sorunun Azerbaycan ve Ermenistan arasında kendilerince çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁵

³⁴ Shlapentokh, D. (2016). The Ideological Framework of Early Post-Soviet Russia's Relationship with Turkey: The Case of Alexander Dugin's Eurasianism. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 18(3), 263-281.

³⁵Rusya Kamuoyu Araştırma Merkezi
https://wciom.ru/fileadmin/file/monitoring/2016/133/2016_133_digest_eng.pdf (Erişim: 21.01.2017)

Tablo-1: Public Opinion Poll-VCIOM, Haziran 2016

Kaynak: Rusya Kamuoyu Araştırma Merkezi,

https://wciom.ru/fileadmin/file/monitoring/2016/133/2016_133_digest_eng.pdf (Erişim: 01.01.2017)

Azerbaycan'ın NATO ile kararsız ortaklığı, bu temel sağ kalma rejim perspektifinde önemsizdir ve hatta Dağlık Karabağ üzerindeki Ermenistan ile olan sert mücadelede devrimci gelgitin sona ermesi için Azeri tarafından kullanılan bir araç olarak algılanmaktadır. Cumhurbaşkanı Putin'de; İlham Aliyev rejiminin Washington'da lobicilik yaparak para harcamasına rağmen, Aliyev'in otoriter özelliklerinin yakında Batı ile Azerbaycan'ın ikiyüzlü "petro-stratejik ortaklık" konusunda gerginlik yaşayacağı ve bu durumunun Rusya'yı Azerbaycan'da yerel muhalefeti bastırmada tek güvenilir ortak haline getireceği beklentisi hâkimdir. Moskova'nın arabuluculuğunda Azerbaycan açısından büyük ve indirgenemez hata ise, Rusya ve Ermenistan'ın askeri müttefik olduğu gerçeğidir.³⁶ Putin Rusyası'nın güvenlik konusundaki tarafsızlığı ve hatta S300 satıhtan havaya füzeler dâhil olmak üzere

³⁶ German, T. (2012). Securing the South Caucasus: Military Aspects of Russian Policy towards the Region since 2008. *Europe-Asia Studies*, 64(9), 1650-1666.

modern silah sistemlerinin Azerbaycan'a satışına hazır olma ihtimaline ilişkin mevcut güvensiz ortam, iki ülke arasındaki stratejik ilişkiyi her daim değiştirebilmektedir.³⁷

Sovyetler Birliği'nin meşru halefi olan Rusya Federasyonu, çatışmayla parçalanmış ve kararsız bir Güney Kafkasya'yı miras almıştır. 1990'lı yılların başında Boris Yeltsin, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ ile olan ihtilafına şiddetle odaklanmamış olsa da, Rusya hem Ermenistan'daki hem de Azerbaycan'daki silahlı kuvvetlerini her iki tarafa da silah tedarik eden ve savaşı taraflar için paralı askerlik yapar bir durumda bulmuştur.³⁸ Haydar Aliyev, yalnızca ekonomik nedenlerden ötürü değil, aynı zamanda kendi rejiminin kurtuluşu için de iyi ilişkiler sürdürmenin gerekliliğini kabul etmiştir. Silahlı çatışmaların sona ermesi ve Rus Dışişleri Bakanlığı'nın dış politika üzerindeki kontrolünün güçlendirilmesi, Rusya'nın güney komşuları ile olan ilişkilerinde belirgin bir dönüş yapmıştır. Bir tarafı tercih etmek yerine daha önce olduğu gibi Rusya, tekrardan Azerbaycan ile Ermenistan arasında dengeleyici bir oyun oynamaya başlamıştır.³⁹

12

Kafkasya bölgesi, Rusya Federasyonu'nun daha büyük hedefleri ve hırsları için birincil önem taşımaktadır. Rusya, benzer dinî geçmişe dayanan veya kültürel ve tarihi bağlarla bölgedeki halklarla güçlü bir bağ kurmaktadır.⁴⁰ Bununla birlikte, Rusya'nın bölgede bu kadar faal olarak yer almasının tek nedeni bu bağlantı değildir. Güney Kafkasya bölgesi, kararsız Kuzey Kafkasya'ya komşu, büyük güçler arasında Hazar petrolü ve doğalgazın kontrolü için bir rekabet alanı ve böylece Rusya'nın nüfuz alanının temel taşını oluşturmaktadır.

Azerbaycan'ın ekonomisinin istikameti Batılı ülkelere doğrudur. Azerbaycan'ın ticaret hacmini oluşturan ilk on devlet; çoğunluğu Batılı devletlerden meydana

³⁷ De Waal, T. (2013). Nagorny Karabakh: Closer to War than Peace. Chatham House. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/250713summary.pdf> (accessed: 15.01.2017).

³⁸ Delcour, L., & Wolczuk, K. (2015). The EU's Unexpected 'Ideal Neighbour'? The Perplexing Case of Armenia's Europeanisation. *Journal of European Integration*, 37(4), 491-507.

³⁹ Torbakov, I. (2010). Russia and Turkish-Armenian Normalization: Competing Interests in the South Caucasus. *Insight Turkey*, 12(2), 31.

⁴⁰ De Waal, T. (2010). *The Caucasus: an introduction*. Oxford University Press.

gelmektedir.⁴¹ Enerji kaynaklarının işletimi kapsamında Batılı devletler, BDT devletleri ve diğer Asya devletlerine ve şirketlerine imtiyazlar verirken, BDT üyesi olması ve aralarında ikili askeri anlaşmalar bulunmasına rağmen Azerbaycan Rusya’ya her zaman mesafeli davranmış ve Batılı şirketlerle olan anlaşmalarına sadık kalmayı tercih etmiştir.⁴²

Tablo 2: 2015-Azerbaycan’ın Ticari Ortakları (1000 ABD Doları)

İthalat Ortakları	İthalat Hacmi (\$)	İhracat Ortakları	İhracat Hacmi (\$)
Rusya	\$1,437,144,241	İtalya	\$2,414,227,508
Türkiye	\$1,172,177,819	Almanya	\$1,228,229,790
A.B.D.	\$846,873,359	İspanya	\$1,084,918,042
Almanya	\$689,060,596	Endonezya	\$1,065,518,848
İtalya	\$588,075,375	Yunanistan	\$774,454,738
Japonya	\$558,096,986	Hindistan	\$765,712,524
Birleşik Krallık	\$548,189,843	Norveç	\$672,018,444
Çin	\$512,505,281	İsrail	\$606,275,084
Ukrayna	\$308,617,540	Türkiye	\$457,500,528
Fransa	\$208,589,039	Gürcistan	\$449,126,249

Kaynak: https://globaledge.msu.edu/countries/azerbaijan/tradestats#source_1

Öte yandan Azerbaycan ve Gürcistan tarafından ekonomideki seçime benzer bir tercih 1997’de ABD’yi “stratejik ortak” olarak nitelendiren GUAM’ı (Gürcistan,

⁴¹ Popescu, N. (2014). Eurasian Union: the real, the imaginary and the likely.

⁴² Guliyev, F. (2014). The'Contract of the Century'20 Years after.

Ukrayna, Azerbaycan, Moldova) oluşturan bildiri ile imzalanmıştır.⁴³ Bu durum doğal olarak BDT içindeki bütünleşme hareketinin o dönem için bölge ülkelerinden Ermenistan ile sınırlı kalmasına sebep olmuş, BDT’den beklediği sonucu alamayan Kremlin’in bölge ülkeleriyle ikili işbirliğine giderek Güney Kafkasya’daki etkinliğini devam ettirmeye çalışmasına sebep olmuştur. “Çok kutuplu dünya” hedefinden hareketle Rusya, Azerbaycan ile ilişkilerini de geliştirme yoluna giden politikalar izlemiştir.⁴⁴

Özellikle ABD hegemonyasına karşı mücadelede Vladimir Putin, dünya siyasetinin tüm aktörleriyle işbirliğine yönelmiş, bu çerçevede Azerbaycan ile de ilişkilerini gün geçtikçe geliştirmeye çalışmıştır. Putin’in 9–11 Ocak 2001 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Azerbaycan ziyaretinde “Hazar’da İşbirliği Ortak Bildirisi” ve “Bakü Deklarasyonu”nun da aralarında yer aldığı çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır.⁴⁵ Rusya ve Azerbaycan Bakü Deklarasyonu’nda, BM’nin uluslararası sorunlarda ve çok kutuplu dünyada barış ve güvenliğin sağlanmasındaki rolünün güçlendirilmesine yardım edeceklerini vurgulamışlardır. Ayrıca taraflar, Kafkasya’daki barışın tesis adına devletlerin toprak bütünlüğünü, uluslararası sınırların dokunulmazlığını savunduklarını belirtmişlerdir. Her iki tarafında buna vurgu yapması, Kremlin’in Karabağ sorunundaki Ermenistan’ı destekleyen tutumu hatırlandığında büyük önem arz etmektedir.

Rusya AGİT Minsk Grubu eş başkanı sıfatıyla 2000’lerde de Dağlık Karabağ ihtilafının çözüm sürecinde yer almış, Nisan 2001’deki Key West görüşmelerinde İran’ın da barış sürecine katılmasını destekleyerek, Ermenilerin tek taraflı tavizini esas alan tekliflere karşı çıkmıştır.⁴⁶ Müteakip süreçte hem Moskova hem de Washington öncülüğünde çözüm çabaları sergilenmiş, ancak herhangi bir sonuç elde edilememiştir. Nihayetinde Rusya, 2008’den sonraki süreçte daha etkin olmaya

⁴³ Weitz, R. (2010). Global Security Watch--Russia: A Reference Handbook. ABC-CLIO.

⁴⁴ Weaver, C. (2011). Black Sea regional security: present multipolarity and future possibilities. *European Security*, 20(1), 1-19.

⁴⁵ İslamova, P. (2015). Hazar Denizinin Statüsü Hakkında Görüşmeler Ve Bu Sürecin Yerel Ve Bölgesel Enerji Güvenliğine Etkisi. *Electronic Turkish Studies*, 10(2).

⁴⁶ Fuller, E. (2013). Azerbaijan's Foreign Policy and the Nagorno-Karabakh Conflict. *Istituto affari internazionali*.

çalışmış ve 20–21 Ekim 2008 tarihindeki Medvedev’in Erivan ziyaretinde Azerbaycan ve Ermenistan liderlerinin Moskova’da buluşmaları konusunu gündeme getirmiştir.⁴⁷ Bu teklif, hayat bulmuş ve her iki devlet başkanı Moskova yakınlarındaki Meiendorf Kalesinde bir araya gelerek, 1994 ateşkesinden beri ilk defa ortak bir bildirgeye imza atmışlardır. Bu bildirmede, hem İlham Aliyev hem de Serj Sarkisyan, uyuşmazlığın çatışmayla değil; görüşmeler yoluyla çözülmesinde ortak irade sergilemişlerdir.⁴⁸ Ayrıca, Moskova’nın öncülüğünde 2 Kasım 2008’de imzalanan Moskova Deklarasyonu ile Azerbaycan ve Ermenistan, birbirlerine karşı güç kullanmayacaklarını net olarak ifade etmişler ve sonrasında sırasıyla Temmuz 2009’da Moskova’da ve Ocak 2010’da Medvedev’in liderliğinde Soçi’de bir araya gelen Aliyev ve Sarkisyan, sadece barış metninin önsözünde anlaşmaya varmışlardır.⁴⁹ Her iki taraf da önsözde Madrid ilkelerine bağlı kalacaklarını ifade etmişler, Mart 2011 ve Ocak 2012’de Soçi’de tekrar bir araya gelmişlerdir.⁵⁰ Mevcut durum muvacehesinde Ağustos 2008’te yaşanmış olan Rusya-Gürcistan çatışmasının hitamında bölgedeki etkinliğini artıran Kremlin, Dağlık Karabağ sorununun çözüm sürecinde de ağırlığını yavaş yavaş hissettirmeye başlamıştır.

2.Hazar’ın Statüsü

Sovyet döneminde Hazar’da kıyıdaş iki devlet olarak SSCB ve İran bulunmaktaydı. SSCB’nin dağılmasının ardından kıyıdaş devlet sayısı beşe çıkmış (İran, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan) ve Hazar’ın statüsü sorun

⁴⁷ McCain, J. (2010). Georgia needs US help in rebuilding, standing up to Russia. WASHINGTON POST.

⁴⁸ Fuller, E. (2013). Azerbaijan's Foreign Policy and the Nagorno-Karabakh Conflict. Istituto affari internazionali.

⁴⁹ COMPANJEN, F. J. (2010). Nagorno-Karabakh–Embedded in Geopolitics. European and Regional Studies, 1(2), 230-240.

⁵⁰ Nichol, J. (2013). Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Political Developments and Implications for US Interests. Current Politics and Economics of Russia, Eastern and Central Europe, 28(3/4), 277.

olmaya başlamıştır.⁵¹ Bölgede süregelen etkinlik mücadelesinin bir parçası olmuştur Hazar'ın göl mü yoksa deniz mi olduğu tartışması.

SSCB'nin dağılmasının ardından Hazar'da beş taraflı bir anlaşması imzalanamamış olsa de bölge devletleri; 1994'te Azerbaycan-FOCC (Yabancı Petrol Şirketleri Konsorsiyumu), 1998'te Kazakistan-Rusya, 2001'de Rusya-İran, Rusya-Azerbaycan ve Azerbaycan-Kazakistan Anlaşmaları ile 2003'te Rusya-Kazakistan-Azerbaycan Anlaşmalarını imzalayarak sorunda kısmi bir uzlaşmaya kavuşmuştur.⁵² Türkmenistan ve İran tarafında ise henüz böyle bir durum bulunmamaktadır. Hazar'ın hukuksal statüsünü uluslararası alanda tartışmaya açan olay ise, 1994 yılında Azerbaycan-FOCC arasında imzalanan ve Yüzyılın Anlaşması olarak bilinen anlaşmaya Rusya ve İran'ın tepki göstermesi olmuştur.⁵³

Hâlihazırda Rusya, Azerbaycan ve Kazakistan ile İran ve Türkmenistan arasında bir Kuzey-Güney anlaşmazlığı bulunmaktadır. Hazar'ın statüsü ne şekilde karara bağlanırsa bağlansın, üzerindeki hak ve yükümlülükler rejimi kıyıdaş tüm devletlerin anlaşmaları sonucunda oluşacaktır. ABD, Hazar'ın hukuki statüsüne yönelik tartışmaların en kısa sürede çözülmesini istemekte ve bu konuda Azerbaycan'ın yaklaşımını açıktan desteklemektedir. Çünkü Hazar'ın sektörel şekilde Azerbaycan'ın talebi oranında paylaşılması, ABD'nin bölgedeki ekonomik menfaatleriyle büyük oranda örtüşmektedir. Rusya, Kazakistan ve Azerbaycan ise ülkenin kıyılarının genişliğini esas alan bir çözüm önermektedir ki bu durumda en fazla pay Kazakistan ve Rusya ve en küçük pay İran tarafından alınmış olacaktır.⁵⁴ Hazar'daki enerji kaynaklarının uluslararası pazara sunulması, bölge ülkelerinin enerji gelirlerinde büyük artış sağlayacağı gibi, bu rezervlerin nasıl ve hangi güvenilir yol ile müşterilere ulaştırılacağı da ayrıca önem arz etmektedir.

⁵¹ Rouhani, O. M., Madani, K., & Gholizadeh, S. (2010). Caspian Sea negotiation support system. In World Environmental and Water Resources Congress 2010: Challenges of Change (pp. 2694-2702).

⁵² Overland, I., Kjærnet, H., & Kendall-Taylor, A. (Eds.). (2010). Caspian Energy Politics: Azerbaijan, Kazakhstan and Turkmenistan. Routledge.

⁵³ Pomfret, R. (2012). Oil and power in the Caspian Region. Handbook of Oil Politics, 191-205.

⁵⁴ Kashani, F. M. (2014). Iran and the Incomplete Legal Regime of the Caspian Sea: More Than Two Decades after Fall of Soviet Union. Hemispheres, 29(4), 89.

Rusya başlangıçta Hazar için açık denizler ile doğal bağlantısı olmadığından Deniz Hukuku’nun uygulanamayacağını belirtmiş ve Hazar’ın göl olmasından ötürü kıyıdaş devletlerin eşit ortak kullanım hakkına sahip olması gerektiğini savunmuştur. Moskova ayrıca İran ile imzalanmış olan tarihi anlaşmalar gereğince Hazar’ın bölünemeyeceğini ileri sürmüştü ve İran da Rusya gibi Hazar’ın sektörlere bölünmesine karşı çıkmıştır. Her iki ülkede Hazar’ın göl olduğunu ve bu kapsamda kıyıdaş tüm devletler tarafından ortaklaşa kullanılmasının gerektiğini savunmuşlardır. Petrol ihracat geliri yüksek olan İran, zengin enerji kaynaklarına sahip Azerbaycan ve Kazakistan’ın ileride kendisine rakip olma potansiyelinden ve Batılı ülkelerin petrol şirketlerinin bölgeye ilgisinden rahatsız olmuştur. Azerbaycan ise Hazar’ın statüsünde “ortak sahiplik” yerine “bireysel sahipliği” ileri sürmekte ve Hazar’ın “sınır gölü” olduğu yaklaşımını savunmaktadır.⁵⁵ Bu yaklaşımda Hazar; uluslararası kara sınırlarının orta hatta kadar denizde uzatılmasını esas alan ulusal sektörlere bölünerek paylaşılacak ve kıyıdaş devletler kendi sektörlerinde biyolojik kaynak, deniz ulaşımı, su yüzeyi ve deniz dibi üzerinde tam hâkimiyete sahip olacaktır. Doğal olarak bu yaklaşımla Hazar’daki enerji alanlarının büyük bir kısmı Azerbaycan ve Kazakistan’a devredilmiş olacaktır. “Sınır gölü” yaklaşımına ilaveten Azerbaycan bu sorunda Hazar’ı “açık deniz” olarak da tanımlanmakta ve 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin Hazar’a da uygulanabileceğini savunmaktadır. Bu nedenle de Azerbaycan’a göre 12 millik kara suları ve orta hattı esas alan 200 mili geçmeyen münhasır ekonomik bölgeler belirlenmeli, deniz yatağının nasıl işletileceğine ilişkin hususlar da netleştirilmelidir.⁵⁶

Kazakistan da Hazar’a ilişkin tartışmalarda Azerbaycan’ın görüşünü desteklemekle birlikte, münhasır ekonomik bölgelerin karşı kıyı hatlarından eşit uzaklıkta olacak

⁵⁵ Zeinolabedin, Y., Yahyapoor, M. S., & Shirzad, Z. (2011). the Geopolitics of Energy in the Caspian Basin. *International Journal of Environmental Research*, 5(2), 501-508.

⁵⁶ A.g.e.

merkezi hatlara göre çizilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.⁵⁷ Komşu devletlerden Türkmenistan ise başlangıçta, Rusya'nın tezine yakın yaklaşımları benimsemiş, ancak Şubat 1998'de Azerbaycan ile aralarındaki sınırın orta hat prensibi esasında belirlenmesi hususunda anlaşıklarını açıklamıştır.⁵⁸ Hâlihazırda her iki ülke de bu hattın nereden geçeceği hususunda bir anlaşmaya varamamışlardır. 1990'ların ikinci yarısından sonra Rusya Hazar'ın statüsüne ilişkin tutumunu değiştirmeye başlamıştır. Bu noktada Rus şirketlerinin Hazar petrol sözleşmelerine dâhil olma ihtimali ve Hazar'ın kuzeyinde kendi sektörlerinde petrol rezervlerinin bulunması, Rusya'nın karar değişikliğinde önemli birer gerekçe olmuştur.

Temmuz 1998'de Rusya ve Kazakistan arasında imzalanmış olan anlaşmayı Azerbaycan olumlu bulmuş, İran ve Türkmenistan ise karşı olduğunu belirtmiştir.⁵⁹ Bu anlaşmada Hazar'ın kuzeyindeki deniz yatağı için orta hat prensibi ve su yüzeyi için ise ortak sahiplik öngörülmüştür. Bu yazılı metin ile Hazar'ın statüsünün uluslararası hukukta deniz olarak değerlendirilmesinin önü açılmış olmaktadır. Ocak 2001'deki Putin'in Bakü ziyaretinde taraflar arasında Hazar'da işbirliğine yönelik bildiri imzalanmış ve Hazar Denizi'nin dibinin ilgili sınırdaş/karşı devletler arasında sektörlere bölünmesi kabul edilmiştir.⁶⁰ Hitamında Kasım 2001'de Kazakistan ve Azerbaycan arasında da bir anlaşma imzalanmış ve Mayıs 2002'ye gelindiğinde de Rusya ve Kazakistan arasında da bir protokol hayata geçirilmiştir.⁶¹ 18 Eylül 2002'de gerçekleşen Aliyev'in Moskova ziyaretinde taraflar arasında Hazar deniz yatağının paylaşımına ilişkin bir anlaşma daha imzalanmış ve Şubat 2003'e gelindiğinde Kazakistan ve Azerbaycan'ın imzalamış olduğu bir diğer anlaşmayla Hazar deniz yatağının kuzey kısmının sınırları resmi olarak üç ülke arasında karara

⁵⁷ Contessi, N. (2015). Traditional security in Eurasia: the Caspian caught between militarisation and diplomacy. *The RUSI Journal*, 160(2), 50-57.

⁵⁸ Pomfret, R. (2011). Exploiting energy and mineral resources in Central Asia, Azerbaijan and Mongolia. *Comparative Economic Studies*, 53(1), 5-33.

⁵⁹ Bantekas, I. (2011). Bilateral Delimitation of the Caspian Sea and the Exclusion of Third Parties. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 26(1), 47-58.

⁶⁰ Mammadov, F. (2015). Azerbaijan's foreign policy—A new paradigm of careful pragmatism. *The South Caucasus*, 29.

⁶¹ Bilgin, M. (2010). Turkey's Energy Strategy: What Difference Does It Make To Become An Energy Transit Corridor, Hub or Center?. *Unscsi Discussion Papers*, (23).

bağlanmıştır.⁶² Nitekim Mayıs 2003'te Rusya, Azerbaycan ve Kazakistan arasında Hazar'ın kuzeyindeki deniz yatağının orta hat prensibine dayanan paylaşımını esas alan üç taraflı bir anlaşma yürürlüğe konmuştur.⁶³ Nihai durum itibariyle hâlihazırda Hazar'ın statüsü konusunda beş kıyıdaş devlet arasında fikir birliği bulunmamakta ve ortak irade sergilenememektedir.

Özetle, Rus bakış açısından, Dağlık Karabağ ve Hazar bölgesi bir dizi ilgi alanına sahip olması nedeni ile özellikle dört farklı boyut da değerlendirilmektedir.

i) Coğrafi stratejik çıkarlar: Rusya, bölgede güçlü kalmaya ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kontrol edebilmek ve sınırlarını kontrol altına almak ve böylece güney kanadının güvenliğini sağlamak istemektedir. Rusya, Çeçen otoritesinin Dağıstan'da potansiyel olarak yayılmasını ve organize olmasını en büyük tehlike olarak görüyor ve böylelikle Hazar Denizine doğrudan erişimi kısıtlamak istemektedir.⁶⁴

ii) Jeo-politik çıkarlar: Rus etkisinin eski Sovyetler Birliği bölgesi içinde kalıcılığı Rus devletinin geleceğini doğrudan belirleyeceği fikri yaygındır. Kafkasya petrolü, tüm ekonomik önemine rağmen, yalnızca bugünün küresel siyasi görevinin dışa vuruşudur - Rusya'nın tekrar eski gücüne kavuşması. Kuzey Kafkasya'daki özerk Rus cumhuriyetleri üzerinde artmakta olan dini baskıların arasında gelişen sorunlar bu alanı çıkarlar ve istikrar açısından Rusya için BDT'den daha önemli kılmaktadır.⁶⁵

iii) Ekonomik çıkarlar: Rusya, Batılı sermaye biçiminde nakit akışlarının Orta Asya ve Sibiryaya petrol sahalarında devam etmesini ama Kafkasya bölgesine

⁶² A.g.e.

⁶³ Contessi, N. (2015). Traditional security in Eurasia: the Caspian caught between militarisation and diplomacy. *The RUSI Journal*, 160(2), 50-57.

⁶⁴ German, T. (2014). Russia and the Caspian Sea: Projecting Power Or Competing for Influence?. ARMY WAR COLLEGE CARLISLE BARRACKS PA STRATEGIC STUDIES INSTITUTE.

⁶⁵ O'Loughlin, J., Holland, E. C., & Witmer, F. D. (2011). The Changing Geography of Violence in Russia's North Caucasus, 1999-2011: Regional Trends and Local Dynamics in Dagestan, Ingushetia, and Kabardino-Balkaria. *Eurasian Geography and Economics*, 52(5), 596-630.

yönlendirilmemesini

istemektedir.⁶⁶

iv) Ekolojik çıkarlar: Hem hidrokarbonların hem de balıkçılık kaynaklarının (özellikle de dünyanın en iyi havyarının% 80-90'ı üretilen Kafkasya mersin balıklarının korunması) kullanılması için güvenli ekolojik normlar geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle Kuzey Kafkasya bölgesinde meydana gelen şiddetli meteorolojik koşullar (son derece güçlü ve öngörülemeyen fırtınalar) nedeniyle durum çok önemlidir.⁶⁷

Hazar Denizi bölgesindeki Rus hedeflerini gerçekleştirmek için beş ayaklı strateji ortaya çıkmaktadır:

a) Rus dış politikasına emir getirme; Rusya'nın Kafkasya çıkarlarını ve önceliklerini tanımlamak; Önemli yönlerde kaynakları yoğunlaştırmak; Rus bölgesel politikasının çelişik karakterinin üstesinden gelmek;

b) Rusya yanlısı entegrasyon projeleri geliştirilmesi; BDT çerçevesindeki işbirliğinin verimsizliğinin aşılması;

c) Kafkasya'da (özellikle ABD, Çin ve AB ile birlikte) diğer önemli ekstra-bölgesel güçlerle Rus işbirliğinin yöntemlerini tanımlamak;

ç) Bölgede, özellikle terörizmi, İslami aşırılığı ve uyuşturucu ticaretini yaygınlaştırma bağlamında Rusya'daki durumu istikrarlı hale getirmenin bir yolu olarak güvenlik güvencesi;

d) Hazar Denizi bölgesinden gelen petrol ve gaz nakliye güzergâhları üzerinde Rus kontrolü muhafaza etmek.

⁶⁶ Kakachia, K. K. (2011). Challenges to the South Caucasus regional security aftermath of Russian–Georgian conflict: Hegemonic stability or new partnership?. *Journal of Eurasian Studies*, 2(1), 15-20.

⁶⁷ Mola, F., Shafaei, F., & Mohamed, B. (2012). Tourism and the environment: issues of concern and sustainability of southern part of the Caspian Sea Coastal Areas. *Journal of Sustainable Development*, 5(3), 2.

Sonuç

Rusya Federasyonu, Güney Kafkasya bölgesinin ana ve aktif oyuncularından biridir. Kaybettiği saygınlığı tekrar kazanmak için Kafkasya'da, Rusya bu bölgedeki gelişmelere yeni bir yaklaşım getirmektedir.

Dağlık Karabağ çatışması, önemsiz bir yerel bölgeden gelen benzersiz bir çatışma olarak algılsa da bölgesel düzeyde, küresel bir krize dönüşme kapasitesine sahiptir. Unutulmamalıdır ki, Rusya Federasyonu Kafkasya bölgesinde nüfuzunu kaybetmekte ve Amerika Birleşik Devletleri, Rusya'nın Kafkasya bölgesinde etkisini artırmaktadır. Batı ülkeleri, ABD ve NATO Rusya'nın arka bahçesi olarak gördüğü bölgeye girmekle Rusya Federasyonu'nca baskıcı olarak bakılmaktadır.

Elbette bölgesel kriz yönetimi, bölgesel oyuncuların performansına bağlıdır, ancak bu oyuncuların çıkarları ters yönde hareket ederek onları sıfır toplamlı bir oyuna götürme de ihtimaller dâhilindedir.

Bu bakış açısına göre, bölgenin yapısındaki her değişiklik Kafkasya bölgesini ABD ve NATO'ya açık müdahale haline getirebilir. Yukarıdaki sav göz önüne alındığında, bölgesel durum Rusya ve İran'ın bölgedeki statüsünü zayıflatabilir.⁶⁸

Rusya, Hazar'ın tartışmalı statüsünde ortak mülkiyeti ve kullanımı savunurken, uluslararası hukuk ve çevresel endişelerini de öne sürmüş ve SSCB sınırları içindeki nüfuzunu korumayı ve stratejik üstünlüğünü devam ettirmeyi hedeflemiştir. Kremlin'in gizli diğer maksadı ise, Hazar'ı hukuken tartışmalı pozisyonda bırakarak, aleyhine olacak Batı yatırımının bölgeye ulaşmasını engellemek ve enerji arz tekeli

⁶⁸ Ahmadian, G., Blouki, S., & Saremi, F. M. (2013). Nato's New Strategic Concept (2010) And Its Security Implications For Relations Between Nato And Russia.

Rus şirketlerine bırakmaktır. Görülmektedir ki Rusya, Hazar konusunda genel yaklaşım olarak çözümsüzlüğü tercih etmektedir.⁶⁹

Azerbaycan-Rusya ilişkilerin geleceği, Dağlık Karabağ sorunu ve Bakü'nün NATO, AB ve ABD ile olan ilişkilerine bağlı olarak şekillenecektir. Azerbaycan'ın Karabağ sorununda silahlı mücadeleyi çözüm olarak seçmesi durumunda ise, Rusya'nın Ermenistan'ın yanında doğrudan veya dolaylı müdahalede bulunması yüksek ihtimal dâhilindedir.⁷⁰ Rusya, Gürcü ve Ermeniler üzerinden Güney Kafkasya'yı elinde tutmak için politikalar üretmektedir.⁷¹ Günümüzde devam etmekte olan Ermeni sorununun temeli ise Güney Kafkasya'daki güç mücadelesi üzerine atılmış olup, Ermenistan devletinin tesis edilme nedenin de bu mücadeleye dayanak teşkil etmesi olduğu söylenmektedir.

Rusya'nın Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili eylemleri barışçıl bir çözümü baltalamakta ve bu 'dondurulmuş çatışmayı' sona erdirmemektedir.⁷² Çatışmanın doğası ve uygulanmazlığı, Rusya'nın bölgedeki stratejisinde önemli rol oynamaktadır. Rusya, hem Ermenistan hem de Azerbaycan ile olan ilişkilerini artırmış olmasına rağmen, her iki tarafın da Dağlık Karabağ'a yönelik tutumlarını doğrudan doğruya açıklamadığını belirtmek önemlidir. Azerbaycan ile Rusya arasındaki ilişkilerde yaşanan artış, 2008'deki iki ülke arasında imzalanan "Dostluk ve Stratejik Ortaklık Beyannamesi" ile yeni bir boyut kazanmıştır.⁷³

Rusya'nın iki devleti de silahlandırmaya yönelik girişimleri, mevcut durumu koruma ve ikisi arasındaki askeri dengenin sağlanmasını amaçlamaktadır. Olası çatışmaya dönüş, iki ülke arasındaki ilişkileri büyük ölçüde tahrip edecek ve Rusya'nın doğrudan Ermenistan'a yardım etmesi durumunda ise Azerbaycan'la olan ilişkilerin

⁶⁹ Kubicek, P. (2013). Energy politics and geopolitical competition in the Caspian Basin. *Journal of Eurasian Studies*, 4(2), 171-180.

⁷⁰ German, T. (2012). The Nagorno-Karabakh Conflict between Azerbaijan and Armenia: Security Issues in the Caucasus. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 32(2), 216-229.

⁷¹ De Waal, T. (2010). *The Caucasus: an introduction*. Oxford University Press.

⁷² Jarosiewicz, A., & Strachota, K. (2011). Nagorno-Karabkh-conflict unfreezing. *OSW Commentary No. 65*, 2011-10-26.

⁷³ Willerton, J. P., Goertz, G., & Slobodchikoff, M. O. (2011). *Mistrust and Hegemony: Regional institutional design, the CIS, and Russia* (Vol. 29). Arizona University Working paper.

koparacak ve hayati petrol arzı neredeyse imkânsız hale gelecektir. Dolayısıyla Rusya, 'donmuş' çatışmanın silahlı düşmanlıklara geri dönüşmemesi için istikrarlı bir askeri dengenin sağlanmasıyla yetinmiştir.⁷⁴

Son olarak, Rusya'nın Dağlık Karabağ ve Hazar Denizini içeren amaçlarını ve çıkarlarını yedi başlıkta özetleyebiliriz:

- i) Bölgedeki ülkelerin dış dünyaya açılımının Rusya'ya bağlı olması;
- ii) Enerji kaynakları üzerinde daimi baş aktör olup sürekli etkinlik sağlamak;
- iii) Batılı güçlerden avantaj elde etmek için pazarlık inanırlılığını artırmak için bölgeye hükmetmek;
- iv) Rus kültürünün yayılması;
- v) Rakip güçlerin egemenliğinden kaçınmak;
- vi) Radikal İslamcılıkla mücadele;
- vii) Terör tehditlerine karşı hazır olmak.

Tüm bu temennilere rağmen sonuç Rusya'nın genel olarak Güney Kafkasya bölgesindeki etkisinin eskiye göre zayıfladığını göstermektedir. Bu gidişatı kaçınılmaz olarak görmeyen Rusya buna karşı koymak için birden fazla kullanmaktadır. Bunların arasında ekonomik baskı, enerji bağımlılığı, çok taraflı gruplar, diasporalar ve Rus kültür eğitiminin yeniden uygulanmasını sayabiliriz. En son olarak da Avrasya Birliği düşüncesi de Rusya'nın büyük güç hayalini yeniden canlandırmıştır.⁷⁵

Güney Kafkasya'da Ermenistan ekonomik olarak Rusya'ya fazlası ile bağımlı olduğundan egemenliğinin bile sorgulanır hale geldiği de unutulmamalıdır. Ancak

⁷⁴ Mehdiyeva, N. (2011). Power games in the Caucasus: Azerbaijan's foreign and energy policy towards the West, Russia and the Middle East (Vol. 49). London: IB Tauris.

⁷⁵ Yiğit, S. (2013). Eurasian Union= Energy Union?. Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz, 5(51).

Azerbaycan ve Gürcistan, farklı yollar ve metotlarla Rusya'nın uydusu olmaktan uzaklaştığını söyleyebiliriz. Ama yine de Batı'nın Güney Kafkaslarda tutarsız ve karışıklıkla karışması bölgede Rusya kazançlarını artırmaktadır. Sadece Güney Kafkas ülkelerinin tek taraflı olarak hareket etme konusundaki güveni arttıkça Rusya'nın ağır güç kullanma teşebbüsleri geri tepebilir ve bölgede hedeflediği sonuçlara da ulaşması mümkün olmayabilir.

Kaynakça

Abilov, S., & Isayev, I. (2015). Azerbaijan-Russian Relations: Azerbaijan's Pursuit Of Successful Balanced Foreign Policy/Azerbaycan-Rusya İlişkileri: Azerbaycan'ın Başarılı Denge Politikası Arayışı. *Orta Asya Ve Kafkasya Arastirmalari*, 9(19), 113.

Ahmadian, G., Blouki, S., & Saremı, F. M. (2013). Nato's New Strategic Concept (2010) And Its Security Implications For Relations Between Nato And Russia.

Baguirov, A. (2012). Nagorno-Karabakh: Competing Legal, Historic and Economic Claims in Political, Academic and Media Discourses. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 32(2), 139-175.

Bantekas, I. (2011). Bilateral Delimitation of the Caspian Sea and the Exclusion of Third Parties. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 26(1), 47-58.

Bayat, E. (2011). Foreign Policy of Russia and Turkey on Nagorno – Karabakh Conflict. Tehran, “Andisheh No” Publication.

Bilgin, M. (2010). Turkey's Energy Strategy: What Difference Does It Make To Become An Energy Transit Corrdior, Hub Or Center?. *Uniscı Discussion Papers*, (23).

Blagov, S. (2007). Russia moves to repair ties with Azerbaijan. *Eurasia Insight*, 4.

Caspersen, N. (2012). Regimes and peace processes: Democratic (non) development in Armenia and Azerbaijan and its impact on the Nagorno-Karabakh conflict. *Communist and Post-Communist Studies*, 45(1), 131-139.

Comal, G. (2013). Aliyev Father and Son, Different Looks at the Conflict. Osservatorio Balcani e Caucaso.

Companjen, F. J. (2010). Nagorno-Karabakh–Embedded in Geopolitics. *European and Regional Studies*, 1(2), 230-240.

Contessi, N. (2015). Traditional security in Eurasia: the Caspian caught between militarisation and diplomacy. *The RUSI Journal*, 160(2), 50-57.

Croissant, M. P. (1997). US interests in the Caspian Sea Basin. *Comparative Strategy*, 16(4), 353-367.

De Waal, T. (2010). *The Caucasus: an introduction*. Oxford University Press.

De Waal, T. (2013). *Nagorny Karabakh: Closer to War than Peace*. Chatham House.
URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Russia%020and%020Eurasia/250713summary.pdf> (accessed: 15.01. 2017).

Delcour, L., & Wolczuk, K. (2015). The EU's Unexpected 'Ideal Neighbour'? The Perplexing Case of Armenia's Europeanisation. *Journal of European Integration*, 37(4), 491-507.

Freire, M., & Kanet, R. (Eds.). (2012). *Russia and its near neighbours*. Springer.

Fuller, E. (2013). *Azerbaijan's Foreign Policy and the Nagorno-Karabakh Conflict*. Istituto affari internazionali.

German, T. (2012). Securing the South Caucasus: Military Aspects of Russian Policy towards the Region since 2008. *Europe-Asia Studies*, 64(9), 1650-1666.

German, T. (2012). The Nagorno-Karabakh Conflict between Azerbaijan and Armenia: Security Issues in the Caucasus. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 32(2), 216-229.

German, T. (2014). *Russia and the Caspian Sea: Projecting Power Or Competing for Influence?*. Army War College Carlisle Barracks Pa Strategic Studies Institute.

Ghavam, S. A.- A. (2011). *Globalization and the Third World* (6th ed.). Tehran: Publications of the Ministry of Foreign Affairs.

Goltz, T. (2015). *Azerbaijan Diary: A Rogue Reporter's Adventures in an Oil-Rich, War-Torn, Post-Soviet Republic*. Routledge.

Guliyev, F. (2014). *The 'Contract of the Century' 20 Years after*.

Hakala, T. (1998). *The OSCE Minsk Process: A balance after five years*. Helsinki Monitor, 9, 5.

Hasanov, A. (2015). *Stages of ethnic cleansing and genocide against the azerbaijanis*. Наука и Мир, 2(9), 115-121.

https://wciom.ru/fileadmin/file/monitoring/2016/133/2016_133_digest_eng.pdf
(Erişim: 21.01.2017)

Huseynov, T. (2010). *Mountainous Karabakh: New paradigms for peace and development in the 21st century*. International Negotiation, 15(1), 7-31.

Idan, A., & Shaffer, B. (2011). *The foreign policies of Post-Soviet landlocked states*. Post-Soviet Affairs, 27(3), 241-268.

Isgenderli, A. (2011). *Realities of Azerbaijan 1917–1920*. Xlibris Corporation.

İslamova, P. (2015). *Hazar Denizinin Statüsü Hakkında Görüşmeler Ve Bu Sürecin Yerel Ve Bölgesel Enerji Güvenliğine Etkisi*. Electronic Turkish Studies, 10(2).

Jarosiewicz, A., & Strachota, K. (2011). *Nagorno-Karabkh-conflict unfreezing*. OSW Commentary No. 65, 2011-10-26.

Kakachia, K. K. (2011). *Challenges to the South Caucasus regional security aftermath of Russian–Georgian conflict: Hegemonic stability or new partnership?*. Journal of Eurasian Studies, 2(1), 15-20.

Kashani, F. M. (2014). Iran and the Incomplete Legal Regime of the Caspian Sea: More Than Two Decades after Fall of Soviet Union. *Hemispheres*, 29(4), 89.

Kaynak, E., & Nasirova, Z. (2005). The transition period of cis economies: Oil-based economic development strategy of azerbaijan. *Journal of East-West Business*, 10(3), 31-51.

Kopeček, V. (2010). Russian geopolitical perceptions and imaginations of the South Caucasus. *Beyond Globalisation: Exploring the Limits of Globalisation in the Regional Context*, 99-105.

Kubicek, P. (2013). Energy politics and geopolitical competition in the Caspian Basin. *Journal of Eurasian Studies*, 4(2), 171-180.

Mammadov, F. (2015). Azerbaijan's foreign policy—A new paradigm of careful pragmatism. *The South Caucasus*, 29.

McCain, J. (2010). Georgia needs US help in rebuilding, standing up to Russia. *Washington Post*.

Mehdiyeva, N. (2011). Power games in the Caucasus: Azerbaijan's foreign and energy policy towards the West, Russia and the Middle East (Vol. 49). London: IB Tauris.

Mola, F., Shafaei, F., & Mohamed, B. (2012). Tourism and the environment: issues of concern and sustainability of southern part of the Caspian Sea Coastal Areas. *Journal of Sustainable Development*, 5(3), 2.

Nalbandov, R. (2010). Living with Security Dilemmas: Triggers of Ethnic Conflicts The Case of Georgia. *Transience Journal*, 1(1), 4-62.

Nichol, J. (2013). Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Political Developments and Implications for US Interests. *Current Politics and Economics of Russia, Eastern and Central Europe*, 28(3/4), 277.

- Novikova, G. (2000). Armenia and the Middle East. *Middle East*, 4(4), 61.
- O'Loughlin, J., Holland, E. C., & Witmer, F. D. (2011). The Changing Geography of Violence in Russia's North Caucasus, 1999-2011: Regional Trends and Local Dynamics in Dagestan, Ingushetia, and Kabardino-Balkaria. *Eurasian Geography and Economics*, 52(5), 596-630.
- Overland, I., Kjærnet, H., & Kendall-Taylor, A. (Eds.). (2010). *Caspian Energy Politics: Azerbaijan, Kazakhstan and Turkmenistan*. Routledge.
- Paul, A. (2010). Nagorno-Karabakh—A ticking time bomb. European Policy Centre, 1-3.
- Pokalova, E. (2015). Conflict Resolution in Frozen Conflicts: Timing in Nagorno-Karabakh. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 17(1), 68-85.
- Pomfret, R. (2011). Exploiting energy and mineral resources in Central Asia, Azerbaijan and Mongolia. *Comparative Economic Studies*, 53(1), 5-33.
- Pomfret, R. (2012). Oil and power in the Caspian Region. *Handbook of Oil Politics*, 191-205.
- Popescu, N. (2014). Eurasian Union: the real, the imaginary and the likely.
- Rasizade, A. (2011). Azerbaijan's prospects in Nagorno-Karabakh. *Mediterranean Quarterly*, 22(3), 72-94.
- Rasizade, A. (2011). Azerbaijan's prospects in Nagorno-Karabakh with the end of oil boom. *Iran and the Caucasus*, 15(1-2), 299-317.
- Rouhani, O. M., Madani, K., & Gholizadeh, S. (2010). Caspian Sea negotiation support system. In *World Environmental and Water Resources Congress 2010: Challenges of Change* (pp. 2694-2702).
- Rusya Kamuoyu Araştırma Merkezi

Shlapentokh, D. (2016). The Ideological Framework of Early Post-Soviet Russia's Relationship with Turkey: The Case of Alexander Dugin's Eurasianism. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 18(3), 263-281.

Stegen, K. S., & Kuszniir, J. (2015). Outcomes and strategies in the 'New Great Game': China and the Caspian States emerge as winners. *Journal of Eurasian Studies*, 6(2), 91-106.

Sutela, P. (2013). *The political economy of Putin's Russia*. Routledge.

Şıhaliyev, Emin; (2011), "*Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermenistan-Azerbaycan Çatışması*", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1), 139-160, 2011.

Toal, G., & O'Loughlin, J. (2013). Land for peace in Nagorny Karabakh? Political geographies and public attitudes inside a contested de facto state. *Territory, Politics, Governance*, 1(2), 158-182.

Torbakov, I. (2010). Russia and Turkish-Armenian Normalization: Competing Interests in the South Caucasus. *Insight Turkey*, 12(2), 31.

Weaver, C. (2011). Black Sea regional security: present multipolarity and future possibilities. *European Security*, 20(1), 1-19.

Weitz, R. (2010). *Global Security Watch--Russia: A Reference Handbook*. ABC-CLIO.

Willerton, J. P., Goertz, G., & Slobodchikoff, M. O. (2011). *Mistrust and Hegemony: Regional institutional design, the CIS, and Russia (Vol. 29)*. Arizona University Working paper.

Yiğit, S. (2013). Eurasian Union= Energy Union?. *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 5(51).

Yiğit,S. (2015). 'Primakov: Proponent of Multipolarity',

<http://www.turkishweekly.net/2015/07/02/op-ed/primakov-proponent-of-multipolarity/> (Erişim: 20.01.2017) Zeinolabedin, Y., Yahyapoor, M. S., & Shirzad, Z. (2011). the Geopolitics of Energy in the Caspian Basin. *International Journal of Environmental Research*, 5(2), 501-508.